

Εισαγωγικό σημείωμα

Το φαινόμενο του δωσιλογισμού και η δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας κατά την περίοδο της Κατοχής αποτελούν ιδιαίτερα ευαίσθητο και τραυματικό θέμα και η προσέγγισή του απαιτεί προσεκτικούς χειρισμούς¹. Καλό θα είναι να επισημανθεί ότι ανάλογα φαινόμενα είχαν παρατηρηθεί σε πολλές χώρες της Ευρώπης κατά την περίοδο της Κατοχής², οι υπόλογοι όμως για συνεργασία με τον κατακτητή μετά το τέλος του πολέμου και την απελευθέρωση των κατεχόμενων χωρών, στην πλειονότητά τους, τιμωρήθηκαν παραδειγματικά, κάτι που δεν συνέβη στη χώρα μας (βλ. στην αγγλόφωνη Wikipedia: *Collaboration with Axis Powers during World War II*)³. Εδώ οι μαθητές θα πρέπει να εξοικειωθούν με την ειδική ορολογία και την ονοματολογία των πηγών (Βέρμαχτ, Ράλλης, Σιμάνα κλπ). Το εργαστήριο που προτείνεται μπορεί να ολοκληρωθεί σε δυο ώρες.

Στόχοι

- Να γνωρίσουν οι μαθητές το ιστορικό φαινόμενο του δωσιλογισμού και να συνειδητοποιήσουν ότι δεν εμφανίστηκε μόνο στην Ελλάδα
- Να γνωρίσουν και να προβληματιστούν για τις επιλογές και τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας.
- Να προβληματιστούν και να συζητήσουν για το φαινόμενο της συνεργασίας με τον εχθρό, την προδοσία και την παράλογη βία απέναντι σε ομοεθνείς σε καιρό πολέμου
- Να προβληματιστούν και να συζητήσουν και την καταχρηστική χρήση του όρου «δωσίλογοι» στις μέρες μας

¹Κόκκινος, Γ. – Μαυροσκούφης, Δ. (επ.), (2015). *Το Τραύμα, τα Συγκρουσιακά Θέματα και οι Ερμηνευτικές Διαμάχες στην Ιστορική Εκπαίδευση*, Αθήνα: Ρόδον. Η εξέταση ανάλογων φαινομένων σε άλλες χώρες είναι ένας τρόπος προσέγγισης του φαινομένου στη χώρα μας.

² Mazower, M., (2006). «Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο» (μετ. Γ. Αντωνίου), στο Ι. Μιχαηλίδης- Η. Νικολακόπουλος – Χ. Φλάισερ (επιμ.). «Εχθρός» εντός των τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ.σ. 23-43

³Για την προσέγγιση θα μπορούσαν να συνεργαστούν ιστορικοί με ξενόγλωσσους διδάσκοντες αφού σχετικό υλικό υπάρχει σε αγγλικές και γαλλικές εκπαιδευτικές ιστοσελίδες.

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΟΜΑΔΑ 1η
(Η ταυτότητα των Ταγμάτων Ασφαλείας)

Πηγή 1

Τα **Τάγματα Ασφαλείας** (κατά την επίσημη ονομασία τους **Τάγματα Ευζώνων** ή με τον απαξιωτικό χαρακτηρισμό *Γερμανοτσοβιάδες*, εξ αιτίας του δωσιλογισμού⁴) ήταν παραστρατιωτικές ομάδες που έδρασαν στην Ελλάδα κατά το Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, σε ρόλο υποστηρικτικό των Γερμανο-Ιταλο-Βουλγαρικών δυνάμεων κατοχής. Δημιουργήθηκαν από την κατοχική κυβέρνηση του Ιωάννη Ράλλη κατόπιν έγκρισης της Βέρμαχτ, με σκοπό τη διατήρηση της έννομης τάξης, κυρίως στην ύπαιθρο, πλήττοντας έτσι και την όποια αντίσταση προέβαλε ο ελληνικός λαός. Τα τάγματα αυτά δημιουργήθηκαν δια του Νόμου 260/1943 που εκδόθηκε στις 18 Ιουνίου του 1943 και δημοσιεύτηκε στο ΦΕΚ 180 Α'. Τα τάγματα αυτά έδρασαν τον υπόλοιπο χρόνο της κατοχής, κυρίως στη Βόρεια Πελοπόννησο, τη δυτική Στερεά Ελλάδα, ιδίως στην Αιτωλοακαρνανία, την Εύβοια και την Αθήνα. Πολλοί ήταν εκείνοι που τα χαρακτήρισαν ως δωσιλογικά εξ αιτίας των οποίων και καταδικάστηκε στη συνέχεια ο πρωθυπουργός Ιωάννης Ράλλης, αλλά όχι όμως και οι εισηγητές της δημιουργίας των. [...]

Σχέσεις με τις δυνάμεις κατοχής

Τα Τάγματα Ασφαλείας συνεργάζονταν στενά με τις γερμανικές δυνάμεις κατοχής, τόσο ως μάχιμη δύναμη σε επιχειρήσεις όσο και σαν σώμα φύλαξης αιχμαλώτων, υποστηρικτική δύναμη, και ως αποσπάσματα θανάτου. Η συνεργασία τους χαρακτηριζόταν από τους ίδιους τους Γερμανούς σε αναφορές τους ως εξαιρετική. Είχαν επίσης συμμετοχή στις γιορτές για τα γενέθλια του Χίτλερ και για την 25η Μαρτίου που διοργάνωσαν οι Γερμανοί. Μετά την απόπειρα δολοφονίας του Χίτλερ, στις 20 Ιουλίου 1944, ο Παπαδόγγονας του έστειλε συγχαρητήριο τηλεγράφημα για τη διάσωσή του. Στο τηλεγράφημα απάντησε ο Χάινριχ Χίμλερ, αρχηγός των Ες Ες, ευχαριστώντας εκ μέρους του Φύρερ και υποσχόμενος επιπλέον εξοπλισμό για τα Τάγματα. Η συγκρότηση των στρατιωτικών αυτών σωμάτων αποτέλεσε και αντικείμενο προπαγάνδας για τη ναζιστική πολεμική προσπάθεια. Προβλήθηκαν από το Υπουργείο Προπαγάνδας του Βερολίνου ως τα "σκληροτράχηλα παλικάρια στο πλευρό της Βέρμαχτ". [...]

Ένα από τα τελευταία πράγματα που έκαναν οι Γερμανοί αποχωρώντας από την Πελοπόννησο, ήταν να αφήσουν στα Τάγματα Ασφαλείας αποθήκες με πυρομαχικά και οπλισμό, για να συνεχίσουν τον πόλεμο εναντίον των κομμουνιστών. Ο Διοικητής των ευζωνικών Ταγμάτων [...] υποστήριξε, καθώς πλησίαζε η απελευθέρωση, ότι οι Γερμανοί έπρεπε να αποχωρήσουν από την Ελλάδα χωρίς προβλήματα, για να αποφευχθεί περαιτέρω αιματοκύλισμα. Τα Τάγματα Ασφαλείας κάλυψαν την αποχώρηση των Γερμανών, εντυπωσιάζοντας τον Σιμάνα με την πίστη και την αγωνιστικότητά τους. Στην Πάτρα, ένας από τους όρους

⁴Η στολή των τακτικών Ταγμάτων ήταν, αρχικά, αυτή των Ευζώνων του Άγνωστου Στρατιώτη, για αυτό το λόγο έμειναν γνωστοί και ως *γερμανοτσοβιάδες*.

που έθεσε ο διοικητής του εκεί Τάγματος [...], προκειμένου να παραδοθεί, ήταν να αφεθούν οι Γερμανοί να αποχωρήσουν ανενόχλητοι.

Τα Τάγματα Ασφαλείας καταδικάστηκαν ως προδοτικά με διάγγελμα της κυβέρνησης του Καΐρου τον Ιανουάριο του 1944, και με κοινή ανακοίνωση των αντιστασιακών οργανώσεων ΕΚΚΑ, ΕΔΕΣ και ΕΑΜ το Φεβρουάριο του ίδιου χρόνου. Στη Συμφωνία της Καζέρτας, που προηγήθηκε της απελευθέρωσης της Ελλάδας, τα Τάγματα Ασφαλείας χαρακτηρίστηκαν *όργανα του εχθρού*. (el. wikipedia.org)

2. Απόκομμα από την εφημερίδα «Πρωία» (13/08/1944) με το μήνυμα του Χίτλερ και ευχαριστίες του Χίμλερ προς τον αρχηγό των Τ.Α. Πελοποννήσου.

Πηγή 3

«Πολλοί από τους πρώτους στρατολογηθέντες ήταν είτε πολύ φτωχοί, οπότε η προσχώρησή τους ήταν μια εναλλακτική λύση γι' αυτούς αντί να πάνε να δουλέψουν στο Ράιχ⁵, είτε εγκληματίες που καταζητούνταν από την ελληνική αστυνομία, καθώς και άνθρωποι που το είχαν σκάσει από την Αντίσταση».

Mazower, M., (1994). *Στην Ελλάδα του Χίτλερ. Η εμπειρία της Κατοχής*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 352.

⁵ Αναφέρεται στην εργασία επιστρατευμένων από τις κατεχόμενες χώρες στη Γερμανία.

Bundesarchiv, Bild 1011-178-1636-18A
Foto: Schütte | 1943

4. Οπλίτες των Ταγμάτων Ασφαλείας. Η φωτογραφία από γερμανικά αρχεία.

Πηγή 5

«Τα πολιτικά φρονήματα των αξιωματικών των Τ.Α. – παλαίμαχοι δημοκρατικοί, απότακτοι του '35 και διαρκώς περισσότεροι βασιλόφρονες – εξομοιώνονταν γρήγορα στο χωνευτήρι ενός θολού αντικομμουνισμού. Η κλιμακούμενη βεντέτα με το ΕΑΜ ισοπέδωνε τα ποικίλα κίνητρα των ανδρών, για τους οποίους ο άλλοτε γεν. γραμματέας του ΕΑΜ Θανάσης Χατζής, παραδέχτηκε ότι ο κύριος όγκος τους «αποτελούνταν από απλούς ανθρώπους του μόχθου... που εκβιάστηκαν... εξαγοράστηκαν, παρασύρθηκαν, ή υπέκυψαν στην αδυσώπητη πίεση της πείνας». Ενώ άλλοι είχαν ενταχθεί στα Τάγματα, «γιατί μόνο σ' αυτά μπορούσαν να βρουν όπλα και να «φυλαχτούν» από τις εαμικές ... «αυθαιρεσίες», ή να «εκδικηθούν» για κάποια ζημιά ή ταπείνωση». Όμως και όσοι είχαν αδικηθεί έχαναν το δίκιο τους υπό την αιματηρή καθοδήγηση του αρχηγού των SS Walter Schimana, στον οποίο ο Χίμλερ θα αναγνωρίσει πως «οργάνωσε πλήρως τα καλοπροαίρετα στοιχεία του ελληνικού λαού..., ώστε να αγωνιστούν σε αगाστή σύμπνοια με τα γερμανικά στρατεύματα εναντίον των συνωμοτών μπολσεβίκων ως την τελευταία μέρα». Ορισμένοι υπηρέτησαν ακόμη περισσότερο και ακολούθησαν τη Βέρμαχτ κατά την αποχώρησή της. Στη δικαιοδοσία του Σιμάνα υπήχθησαν και τα Σώματα Ασφαλείας».

Μιχαηλίδης, Ι. - Νικολακόπουλος, Η. - Φλάισερ, Χ., (2006). «Πρόλογος», στο, των ιδίων, (επιμ.), «Εχθρός» εντός των τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 12.

6. «Γερμανοτσολιάδες»

ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ:

Αφού μελετήσετε τις παραπάνω πηγές, κείμενα και οπτικό υλικό, να απαντήσετε στις ερωτήσεις που ακολουθούν:

1. Τι ήταν τα Τάγματα Ασφαλείας και ποιοι τα αποτελούσαν;
2. Ποια ήταν η σχέση τους με τους κατακτητές; Να λάβετε υπόψη το απόσπασμα της εφημερίδας και τη φωτογραφία, η οποία έχει ληφθεί από Γερμανούς.
3. Ποια ήταν η σχέση τους με τους Έλληνες πολίτες και την Αντίσταση; Για ποιο λόγο συγκροτήθηκαν; Ποια ήταν τα κίνητρά τους;

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – Ομάδα 2η
(«Ο εχθρός εντός των τειχών»: ποιον πολεμούν τα Τάγματα Ασφαλείας;)

Πηγή 1

«Οι Γερμανοί αξιωματικοί βρέθηκαν μπροστά σε ένα νέο είδος πολέμου, τον ανταρτοπόλεμο, τον οποίο δεν γνώριζαν και έπρεπε να μάθουν. Οι ευρείες εκκαθαριστικές επιχειρήσεις έσπερναν τον τρόπο, την καταστροφή και το θάνατο, αλλά δεν εξουδετέρωναν τους αντάρτες. Η τακτική των «κλοιών», δηλαδή της περικύκλωσής τους, αποτύγχανε καθώς οι αντάρτες, όντας πιο ευέλικτοι, διέφευγαν με συνέπεια να επιστρέφουν όταν τα στρατεύματα κατοχής εγκατέλειπαν την περιοχή. Η Βέρμαχτ, για να αντιμετωπίσει την πρόκληση του ανταρτοπόλεμου και του ΕΛΑΣ, προχώρησε στη δημιουργία ελληνικών ένοπλων σωμάτων, τα οποία είτε αναλάμβαναν καθήκοντα φρούρησης των πόλεων είτε συμμετείχαν σε επιχειρήσεις του γερμανικού στρατού. Με αυτόν τον τρόπο οι Γερμανοί αύξαναν τον αριθμό των δυνάμεών τους και, το σημαντικότερο υποκινούσαν έναν εμφύλιο πόλεμο και μείωναν τις επιθέσεις κατά των στρατευμάτων τους. Η τακτική του εξοπλισμού και της χρησιμοποίησης των αντικομμουνιστικών δυνάμεων στη μάχη κατά της Αντίστασης, όπως και της υποδαύλισης των εθνοτικών αντιθέσεων, εφαρμόστηκε από τους Γερμανούς σε πολλές χώρες της κατεχόμενης Ευρώπης, όπως στην περίπτωση των παραστρατιωτικών της Milice στη Γαλλία ή των ένοπλων σωμάτων Ουκρανών εθνικιστών στη Σοβιετική Ένωση».

Βόγλης, Π., (2014). *Η Αδύνατη Επανάσταση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, σ. 52)

Πηγή 2

«Από την πλευρά της, η δωσίλογη⁶ κυβέρνηση με τη δημιουργία τους (ενν. των Ταγμάτων Ασφαλείας) αποσκοπούσε στη συγκρότηση ενός νομιμόφρονος και αντικομμουνιστικού ένοπλου μηχανισμού ο οποίος θα εμπόδιζε την περαιτέρω επέκταση της επιρροής του ΕΑΜ-ΕΛΑΣ και σε επόμενο χρόνο θα μπορούσε να εγγυηθεί ότι η Ελλάδα μετά την απελευθέρωση δεν θα περνούσε στον έλεγχο της Αριστεράς. Γι'αυτό και εκδήλωσε το ενδιαφέρον για τη δημιουργία τους πριν από την έναρξη των εμφύλιων συγκρούσεων, συνάντησε την αποδοχή πολιτικών και στρατιωτικών κύκλων που ανησυχούσαν για τη διάδοση του κομμουνισμού και, γενικότερα, υπέθαλψε, αν δεν προκάλεσε, την εμφύλια βία με την αποστολή Ταγμάτων από την Αθήνα προς τις επαρχιακές πόλεις. [...] Από την άλλη πλευρά, η ένοπλη συνεργασία ήταν εφικτή γιατί το επιδίωξαν οι γερμανικές αρχές. Σε συνθήκες κατοχής αυτός που ρυθμίζει τους κανόνες του παιχνιδιού είναι, σε τελική ανάλυση, ο κατακτητής. Αυτό, δηλαδή, που κάποιοι ερευνητές παραβλέπουν είναι ότι τα Τάγματα Ασφαλείας δημιουργήθηκαν και επιβίωσαν χάρη στην αμέριστη

⁶**Δωσίλογος:** 1. Αυτός που υποχρεούται να λογοδοτήσει για τις πράξεις του, για τις παρανομίες που έχει διαπράξει. Συνώνυμα: υπόλογος, υπεύθυνος. 2. (ειδικότερα). Αυτός που συνεργάστηκε με τον εχθρό την περίοδο της Κατοχής (δωσιλογισμός). Η λέξη πλάστηκε κατά την περίοδο του Β' Παγκοσμίου Πολέμου (Γ. Μπαμπινιώτη, Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας, Κέντρο Λεξικολογίας, Αθήνα 1998, σ. 543).

συμπαράσταση που είχαν από τις γερμανικές δυνάμεις. Ο λόγος για τον οποίο οι Γερμανοί αποφάσισαν να επιτρέψουν τη δημιουργία τους και να τα εξοπλίσουν ήταν, σύμφωνα με τους ίδιους, η πρόθεσή τους «να εξοικονομήσουν πολύτιμο γερμανικό αίμα».

Βόγλης, Π., (2010). *Η ελληνική κοινωνία στην Κατοχή, 1941-44*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια, 129.

Πηγή 3

«Τα **Τάγματα Ασφαλείας** και άλλα ένοπλα σώματα Ελλήνων συνεργατών αναπτύχθηκαν με γοργούς ρυθμούς το χειμώνα του 1943. Τα πρώτα πέντε τάγματα στάλθηκαν στην Πελοπόννησο (Σπάρτη, Πύργο, Καλαμάτα, Τρίπολη, Πάτρα), ενώ αργότερα άλλα τέσσερα κάλυψαν την κεντρική και νοτιοανατολική Ελλάδα. Παράλληλα στη Βόρεια Ελλάδα δρούσαν πάνω από 300 χιλιάδες εθνικιστές οπλαρχηγοί οι οποίοι είχαν κινητοποιήσει αρκετές χιλιάδες άνδρες. Συνολικά ο αριθμός των Ελλήνων που συνεργάστηκαν ένοπλα με τις δυνάμεις κατοχής ξεπερνούσε τους 20.000 άνδρες. Οι λόγοι για τους οποίους χιλιάδες άνδρες στελέχωσαν τα Τάγματα Ασφαλείας και τα άλλα ένοπλα σώματα είναι ποικίλοι: κάποιοι εντάχθηκαν για βιοποριστικούς λόγους ή για πλιάτσικο, άλλοι ήταν αντικομμουνιστές και μέλη εθνικιστικών οργανώσεων που είχαν διαλυθεί από τον ΕΛΑΣ, ενώ άλλοι εξοπλίστηκαν εξαιτίας της αναζωπύρωσης εθνοτικών-πολιτισμικών αντιθέσεων (π.χ. τουρκόφωνοι Πόντιοι της Μακεδονίας). Τα κίνητρα των ανδρών που κατατάχθηκαν στα Τάγματα Ασφαλείας δεν θα πρέπει να συσκοτίσουν το ρόλο που τους ανέθεσαν οι Γερμανοί να επιτελέσουν. *Γενικότερα, το φαινόμενο του δωσιλογισμού στην κατεχόμενη Ευρώπη ήταν το πεδίο όπου οι προθέσεις των κατακτητών διασταυρώνονταν με τις ευκαιρίες που διανοίγονταν για τους συνεργάτες.* Οι Γερμανοί με τη χρησιμοποίηση των Ταγμάτων Ασφαλείας σε επιχειρήσεις κατά των ανταρτών, επεδίωκαν να στρέψουν τις επιθέσεις του ΕΛΑΣ εναντίον των Ταγμάτων Ασφαλείας, μετατρέποντας την αντίσταση σε εμφύλιο πόλεμο. Αυτό το πέτυχαν σε μεγάλο βαθμό στην Πελοπόννησο και στην Κεντρική και Δυτική Μακεδονία, όπου οι εμφύλιες συγκρούσεις ήταν ιδιαίτερα καταστροφικές και βίαιες, καθώς δεν στρέφονταν μόνο κατά των αντιπάλων αλλά συνολικά κατά των χωριών από τα οποία στρατολογούσε μέλη ο ΕΛΑΣ ή τα σώματα των Ελλήνων συνεργατών των Γερμανών».

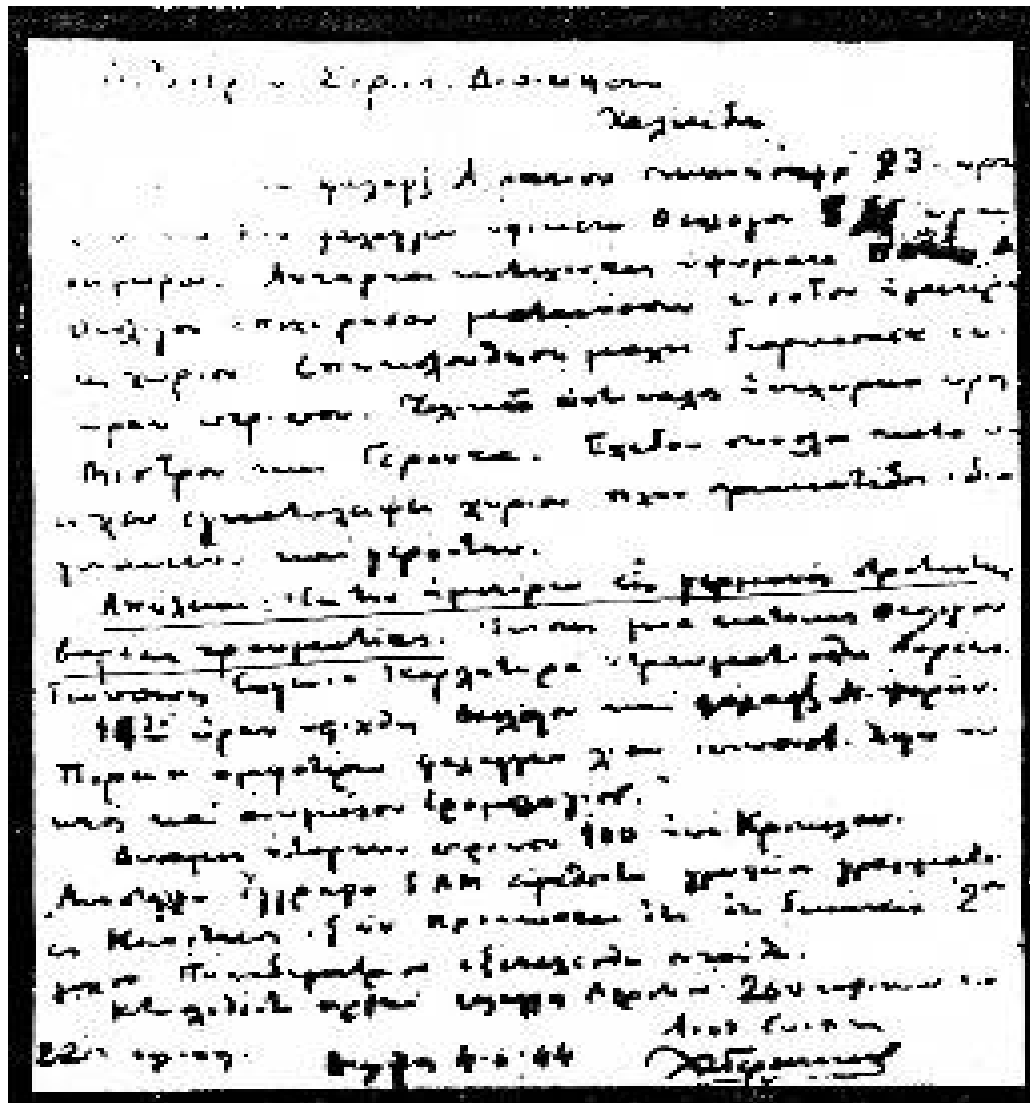
Βόγλης, Π., (2014). *Η Αδύνατη Επανάσταση*, Αθήνα: Αλεξάνδρεια 2014, σ. 53

Πηγή 4

«Ακόμη πιο αποκαλυπτική είναι η καταμέτρηση, στους υπηρεσιακούς στατιστικούς πίνακες της Βέρμαχτ, των απωλειών των ταγματасφαλιτών μαζί με αυτές των καθεαυτό γερμανικών μονάδων. Τα αισθήματα ήταν άλλωστε αμοιβαία, όπως διαπιστώνουμε από τη γνωστή αναφορά του υποδιοικητή του Τάγματος Ασφαλείας Χαλκίδας, συνταγματάρχη Χρήστου Γερακίνη, σχετικά με τις απώλειες μιας εκκαθαριστικής επιχείρησης στην Κεντρική Εύβοια τον Ιούνιο του 1944: «*Εκ των*

ημετέρων, εις Γερμανός βαρέως τραυματίας».

Κωστόπουλος, Τ., (2005). Η αυτολογοκριμένη μνήμη - Τα Τάγματα Ασφαλείας και η μεταπολεμική εθνικοφροσύνη, Αθήνα: Φιλίστωρ, σ. 37.

Ι. Η αναφορά υποδιοικητή του Τάγματος Ασφαλείας Χαλκίδας, συνταγματάρχη Χρήστου Γερακίνη, σχετικά με τις απώλειες μιας εκκαθαριστικής επιχείρησης στην Κεντρική Εύβοια τον Ιούνιο του 1944: «Εκ των ημετέρων, εις Γερμανός βαρέως τραυματίας» (υπογραμμισμένη φράση).

II. Οπλίτες των Ευζωνικών ταγμάτων σε αποστολή, σε συνεργασία με τους Ναζί. Όρθιος δεύτερος από αριστερά ο επικεφαλής των Ες Ες Βάλτερ Σιμάννα.

Πηγή 5

«Από τις 30 Οκτωβρίου [ενν. του 1943] οι αφισοκολλήσεις τιμωρούνταν με θάνατο, ενώ γνωστοποιήθηκε στους Αθηναίους: το κοστολόγιο αίματος που όρισε ο Στρατιωτικός Διοικητής, Βίλχελμ Σπάιντελ (50 Έλληνες για κάθε νεκρό Γερμανό, 10 για κάθε τραυματία), εμπλουτισμένο με την ενδιαφέρουσα προσθήκη πως οι ίδιες «τιμές» θα ίσχυαν για αντίστοιχες απώλειες ανδρών των Ταγμάτων, της Χωροφυλακής και της Αστυνομίας Πόλεων. Ήδη με ανακοίνωσή του στις 16 Οκτωβρίου ο HSSPF⁷ Γιούργκεν Στρόοπ, «πορθητής» του Γκέτο της Βαρσοβίας και ως εκ τούτου ειδικός σε ζητήματα «αστικών εκκαθαρίσεων», είχε καταστήσει σαφές ότι δεν θα γίνονταν πλέον ανεκτές επιθέσεις εναντίον ελληνικών αστυνομικών οργάνων ή Ευζώνων, ενώ ο διάδοχός του, Βάλτερ Σιμάννα, ξεκαθάρισε έναν μήνα αργότερα πως ήταν «διατεθειμένος να θέσει ανεπιφύλακτα υπό την προστασία του όλους τους πατριωτικώς σκεπτόμενους Έλληνες οι οποίοι, όπως και ο γερμανικός στρατός, αντιμετωπίζουν την κομμουνιστική τρομοκρατία και πολεμούν από κοινού για τις άσπιλες αξίες του ευρωπαϊκού και ελληνικού πολιτισμού». Η παραπάνω ανακοίνωση αναφερόταν ονομαστικά σε αξιωματικούς της Χωροφυλακής που δολοφονήθηκαν σε Αθήνα και επαρχία από τους αντάρτες και συνόδευε την είδηση της εκτέλεσης 19 κρατουμένων των Φυλακών Χατζηκώστα στις 27 Νοεμβρίου στο Γουδή από Έλληνες Τσολιάδες και Γερμανούς των Ες-Ες».

Χανδρινός, Ι., (2012). *Το τιμωρό χέρι του λαού - Η δράση του ΕΛΑΣ και της ΟΠΛΑ στην κατεχόμενη πρωτεύουσα 1942-1944*, Αθήνα:Θεμέλιο, σ.σ. 177-178.

⁷HSSPF: Höherer S.S. Polizeiführer (Ανώτατος Αρχηγός της Αστυνομίας Ες Ες).

Πηγή 6

«Κομμουνιστές πατριώτες, αγωνιστές του λαού! Σκοτώνετε σαν παλιόσκυλα τους χαφιέδες άμα σας παρακολουθούν, άμα μπαίνουν στα σπίτια σας για έρευνα, άμα δοκιμάζουν να σας πιάσουν. Θανατώστε τους προστατευόμενους του Σιμάνα! Ξεκληρίστε το σόι των προδοτών!». (Εφ. Ριζοσπάστης, 2/12/1943)

Χανδρινός, Ι., *Το τιμωρό χέρι του λαού*, ό.π., σ. 181.

Ερωτήσεις

- Ποια η σχέση των δυνάμεων Κατοχής με τα Τάγματα Ασφαλείας; Να ατεκμηριώσετε την απάντησή σας με βάση τα παραπάνω κείμενα (1-6) και το φωτογραφικό υλικό (I, II); Να δημιουργήσετε ένα φανταστικό διάλογο μεταξύ δύο Ελλήνων οι οποίοι συζητούν για τα Τ.Α. την περίοδο αυτή (1943).
- Να μελετήσετε τις πηγές 3 και 5. Στην πηγή 3 αναφέρεται: «Γενικότερα, το φαινόμενο του δωσιλογισμού στην κατεχόμενη Ευρώπη ήταν το πεδίο όπου οι προθέσεις των κατακτητών διασταυρώνονταν με τις ευκαιρίες που διανοίγονταν για τους συνεργάτες». Στην πηγή 5 αναφέρεται ότι ο Βάλτερ Σιμάνα ήταν «διατεθειμένος να θέσει ανεπιφύλακτα υπό την προστασίαν του όλους τους πατριωτικώς σκεπτόμενους Έλληνες οι οποίοι, όπως και ο γερμανικός στρατός, αντιμετωπίζουν την κομμουνιστική τρομοκρατία και πολεμούν από κοινού για τις άσπιλες αξίες του ευρωπαϊκού και ελληνικού πολιτισμού». Με βάση αυτά τα αποσπάσματα να συζητήσετε για τις προσδοκίες αυτής της συνεργασίας. Πώς συνδέονται με τη μεταπολεμική περίοδο; (γραφτή εργασία για το σπίτι με κείμενο 150 λέξεων).
- Ποια η αντίδραση των ανταρτών (Πηγή 6); Να αναζητήσετε πληροφορίες για την οργάνωση Ο.Π.Λ.Α.
- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο στοιχεία, φωτογραφικό και εικαστικό υλικό για τη δράση των Τ.Α. στην Κατοχή και την Αντίσταση.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – Ομάδα 3η

(«Προσωπιδοφόροι, μες στον άλλο αιώνα...»)

Πηγή 7

Το Άξιον εστί

(Τα πάθη, άσμα η') Του Ο. Ελύτη

ΓΥΡΙΣΑ τα μάτια * δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Και κοιτώντας έξω * Καταχιονισμένα
τα δέντρα των κοιλάδων
Αδελφοί μου, είπα * ως κι αυτά μια μέρα
κι αυτά θα τ' ατιμάσουν
Προσωπιδοφόροι * μες στον άλλο αιώνα τις θηλιές
Ετοιμάζουν

Δάγκωσα τη μέρα * και δεν έσταξε ούτε
σταγόνα πράσινο αίμα
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στις γης το κέντρο * φάνηκε ο πυρήνας*
που όλο σκοτεινιάζει
Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν, ιδέστε
ο μίτος* του Θανάτου!*

Ω πικρές γυναίκες * με το μαύρο ρούχο
παρθένες και μητέρες
Που σιμά στη βρύση * δίνετε να πιούμε
στ' αηδόνια των αγγέλων
Έλαχε να δώσει * και σε σας ο Χάρος
τη φούχτα του γεμάτη
Μέσ' απ' τα πηγάδια * τις κραυγές τραβάτε
Αδικοσκοτωμένων

Τόσο δεν αγνίζουν * η φωτιά με το άχτι
που πένεται* ο λαός μου
Του Θεού το στάρι * στα ψηλά καμιόνια
το φόρτωσαν και πάει
Μες την έρμη κι άδεια * πολιτεία μένει
το χέρι που μονάχα
Με μπογιά θα γράψει * στους μεγάλους τοίχους
ΨΩΜΙ ΚΙ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Φύσηξεν η νύχτα * σβήσανε τα σπίτια
κι είναι αργά στην ψυχή μου
Δεν ακούει κανένας * όπου κι αν χτυπήσω

η μνήμη με σκοτώνει
Αδελφοί μου, λέει * μαύρες ώρες φτάνουν
ο καιρός θα δείξει
Των ανθρώπων έχουν * οι χαρές μιάνει
τα σπλάχνα των τεράτων

Γύρισα τα μάτια * δάκρυα γιομάτα
κατά το παραθύρι
Φώναξα στις πύλες * κι η φωνή μου πήρε
τη θλίψη των φονιάδων
Μες στις γης το κέντρο * φάνηκε ο πυρήνας
που όλο σκοτεινιάζει
Κι η αχτίδα του ήλιου * γίνηκεν, ιδέστε
ο μίτος του Θανάτου!

ο πυρήνας: της γης. Ως εκεί φτάνει το πένθος.

μίτος: το νήμα (που έδωσε η Αριάδνη στο Θησέα, για να ξαναβγεί από το λαβύρινθο).

ο μίτος του θανάτου: το νήμα που οδηγεί στο θάνατο.

πένεται: εδώ: πεινάει, λιμοκτονεί.

στρ.1. **μες στον άλλον αιώνα:** στη σκοτεινή περίοδο που θ' ακολουθήσει.

στρ. 2. **σταγόνα πράσινο αίμα:** η μεταφορά από τη βλάστηση. Ο ποιητής εννοεί ότι η ίδια η μέρα έχει νεκρωθεί. **στις πύλες:** των πόλεων.

στρ. 4. **τόσο δεν αγγίζουν η φωτιά με το άχτι:** δεν παραβάλλονται. Η αγανάκτηση (το άχτι) για την πείνα του λαού είναι πιο μεγάλη κι από τη φωτιά.

Λεξικό της Κοινής Νεοελληνικής

β' παγκόσμιος πόλεμος

πόλεμος

κατοχή

αντίσταση

απελευθέρωση

Πηγή 8

"Μπλόκο"

«Δεν είχε φέξει ακόμα, όταν εβούιζε τριγύρω:
"Προσοχή, προσοχή! Όλοι οι άντρες κρυφτείτε!". Δεν
πρόλαβαν. Μέσα στο μισοσκόταδο δεν ξεχώριζες καλά.
"Μπλόκος!" φώναζαν, "μπλόκος! Μας κυκλώσανε παντού!".
Βγαίνανε οι γυναίκες, τις λόγγιζαν μπρος στο κατώφλι τους.
Αποσπούσανε τα παιδιά από τους πατεράδες. Τους άντρες,
τους εσέρνανε απ' τα πόδια κι απ' τα μαλλιά. Μέσα στο μισοσκόταδο ξεχώριζες ένα

βογγητό, δεν έβλεπες το πρόσωπο. Ξημερωθήκανε οι άντρες όλοι γονατιστοί. Όσπου έσκασε ο ήλιος, ήρθε τότε κι η μάσκα. Ένα πανί κατάμαυρο της σκέπαζε την κεφαλή, φαίνονταν μόνο μάτια, κι έδειχνε με το δάχτυλο. [...] Έδειχνε με το δάχτυλο η μάσκα και προχωρούσε. Στήσανε πολυβόλα, και τους εγάζωσε η ριπή. Εσβάρνιζε το αίμα. Τους άλλους που απομείνανε, τους βάλανε στη μέση, και μαζί με τον ήλιο που εβάδιζε στον ουρανό, τραβούσαν προς τη δύση. Δεν τους ξανάδε κανείς, επέρασαν πολλά σύνορα, εχάθηκαν στην Ευρώπη, μέσα στα στρατόπεδα. Τρέχανε πίσω οι μάνες, και κανά δυο που γλίτωσαν, τρέχανε να κρυφτούνε σε φούστες και σε πιθάρια, να μην τους ξαναβρούν».

Αξιώτη, Μ., (1982). *Εικοστός Αιώνας*, Αθήνα: Κέδρος, σ.σ. 123-124

«Τώρα πια ο θάνατος περιφερόταν στους δρόμους με κίτρινη μάσκα, τον νιώθαν οι άνθρωποι πίσω από τα βήματά τους και δε γύριζαν να τον κοιτάξουν ο φόβος σήμαινε ενοχή. Είχανε φτάσει οι εχτροί σ' αυτό το σημείο, να μη μπορούν να σταθούν παρά μόνο σκοτώνοντας. Την πρωτομαγιά 1944 πήραν διακόσους από το στρατόπεδο του Χαϊδαριού και τους σκοτώσαν αράδα στο σκοπευτήριο της Καισαριανής. Φορτώσαν τα πτώματα, ζεστά σε καμιόνια και τα περάσαν μέσα από το συνοικισμό, τρέχαν ποτάμι τα αίματα όθε περνούσαν, κι ο κόσμος έκλινε τα παράθυρα δε βαστούσε να βλέπει. Μερικοί σκοτωμένοι δεν είχαν καλά καλά ξεψυχήσει».

Πανσέληνος, Α., (1984). *Τότε που ζούσαμε*, Αθήνα: Κέδρος, σ. 383

(Από το www.ime.gr)

9. Το μπλόκο της Κοκκινιάς (17 Αυγούστου 1944).Χαρακτικό του Τάσσου.
Να «αναγνώσετε» και να αναλύσετε την εικόνα.

Ερωτήσεις:

- Διαβάστε το απόσπασμα από το «Άξιον Εστί» του Ο. Ελύτη στο σχολικό βιβλίο των Κ.Ν.Λ. της Β' ΓΕΛ (βλ.

<http://ebooks.edu.gr/modules/ebook/show.php/DSB106/544/3563,14895>
(L).

- Ποιοι είναι οι «προσωπιδοφόροι» που αναφέρονται στον 6ο στίχο; Να συνδέσετε την αναφορά με τη μαρτυρία της Μέλπως Αξιώτη και το έργο του χαράκτη Τάσσου (πηγή 9). Πώς αποδίδεται το κλίμα του ζόφου και του θανάτου στο απόσπασμα του Ελύτη;
- Να εντοπίσετε τις λέξεις που επιλέγονται και τις εικόνες που σχηματίζονται. Να συζητήσετε για τη διαφορά στο ύφος των κειμένων (ιστοριογραφία στις προηγούμενες ενότητες και απομνημονεύματα) και να εξηγήσετε γιατί λειτουργούν συμπληρωματικά⁸.
- Να αναπαραστήσετε τη σκηνή με ταμπλώ βιβάν στην τάξη.
- Να αναζητήσετε στο διαδίκτυο φωτογραφικό και εικαστικό υλικό για τη δράση των Ταγμάτων Ασφαλείας στην Κατοχή και να κάνετε μια ελεύθερη συζήτηση για το θέμα του δωσιλογισμού στην τάξη.
- Να αναζητήσετε ελληνικές ταινίες που παρουσιάζουν φιγούρες δωσίλογων και να συζητήσετε για τον τρόπο αναπαράστασής τους.

ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ – ΟΜΑΔΑ 4η⁹
(Δωσίλογοι και «συνεργάτες»: το ευρωπαϊκό πλαίσιο)
Πηγή 1.

«Οι ειδικοί μελετητές του καθεστώτος του Βισύ στη Γαλλία¹⁰ προσπάθησαν να κάνουν ένα διαχωρισμό μεταξύ συνεργασίας “collaboration” και δωσιλογισμού “collaborationism”. Η πρώτη σύμφωνα με τον Stanley Hoffman ήταν *ζήτημα κρατικού συμφέροντος* και εμπεριείχε την απόφαση της συνεργασίας με τους Γερμανούς. Ο δεύτερος ήταν *ζήτημα ιδεολογικής συγγένειας* και προϋπέθετε θαυμασμό για τους ναζί. Αnéφερε επίσης ότι υπήρχε και μια κοινωνική διάσταση ανάμεσα στις δυο κατηγορίες. Η συνεργασία αφορούσε τα μέλη της παλιάς κρατικής ελίτ, ενώ ο δωσιλογισμός αφορούσε τούς κατώτερες τάξεις, αυτούς που σ’όχευαν να ανέλθουν στην κοινωνική πυραμίδα. [...] Συνεπώς θα μπορούσαμε να καταλήξουμε σε μια τριπλή κατηγοριοποίηση: α) αυτοί που παρακινήθηκαν από πολιτικό ρεαλισμό, β) αυτοί που κινητοποιήθηκαν λόγω ιδεολογικών πεποιθήσεων και γ) αυτοί που έδρασαν λόγω της επιθυμίας τους για προσωπικό κέρδος».

⁸ Για τα παιδιά της Γ΄ Γυμνασίου και, κυρίως, γαι εκείνα της Γ΄ Λυκείου είναι μια καλή ευκαιρία να συζητήσουν για τη διαφορά ανάμεσα στη *μνήμη* (ατομική, κοινωνική μνήμη) και την *ιστορία*. Να συζητήσουν για την *κυριαρχία της μνήμης πάνω στην ιστορία* και για την κατασκευή της μνήμης (επιλεκτική αμνησία, ανακατασκευή με την εκ των υστέρων γνώση, αυτοδικαιωτική μνήμη κλπ).

⁹ Απαιτητική εργασία. Χρειάζεται προσοχή ώστε να γίνουν κατανοητές οι υπό εξέταση ιστορικές έννοιες. Κυρίως για Λύκειο.

¹⁰ Ο όρος **Καθεστώς ή Κυβέρνηση του Βισύ ή Γαλλία του Βισύ** αναφέρεται στη φιλογερμανική κυβέρνηση που σχηματίστηκε από τον Γάλλο στρατάρχη και ήρωα του Α΄ Παγκοσμίου πολέμου Φιλίπ Πεταίν στο ελεύθερο τμήμα της Γαλλίας, νοτίως του Λίγηρα, μετά την εισβολή της Γερμανίας και τη συνθηκολόγησή της κατά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, η οποία και διατηρήθηκε από τον Ιούλιο του 1940 μέχρι τον Αύγουστο του 1944. Έλαβε το όνομά της από την πόλη Βισύ, στην οποία μετέφερε την έδρα της (από τη Wikipedia).

Mazower, M., (2006). «Συνεργασία: το ευρωπαϊκό πλαίσιο» (μετ. Γ. Αντωνίου), στο Ι. Μιχαηλίδης- Η. Νικολακόπουλος – Χ. Φλάισερ (επιμ.). «Εχθρός» εντός των τειχών. Όψεις του δωσιλογισμού στην Ελλάδα της Κατοχής, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, σ. 25.

Πηγή 2

«Δυο άλλοι ιδεολογικοί παράγοντες ήταν αυτοί που έπαιξαν το σημαντικότερο ρόλο. Ο ένας ήταν ο *αντικομμουνισμός*, ο οποίος οδήγησε στη συνεργασία με τους Γερμανούς πολλούς, οι οποίοι ειδάλλως δεν θα συμμερίζονταν τις γερμανικές επιδιώξεις. [...] Το παράδοξο, όσον αφορά τον αντικομμουνισμό, είναι ότι όσο χειρότερες πράξεις έκαναν οι Γερμανοί έναντι του Κόκκινου Στρατού και όσο πιο γρήγορα προήλαυνε ο τελευταίος, τόσο ο διάχυτος ο φόβος του αντικομμουνισμού έριχνε κι άλλους στη μάχη. Αυτό γίνεται προφανές στην περίπτωση της Ελλάδας με την ίδρυση των Ταγμάτων Ασφαλείας και της πόλωσης που σημειώθηκε στη χώρα από το 1943 και εντεύθεν. Όμως η ίδια διεγκυστίνδα συναντάται και στην Γαλλία και στην Ιταλία και αλλού. Άλλωστε η ραγδαία εξάπλωση των Waffen - SS συνδέεται με αυτές τις ημερομηνίες. Η γεωπολιτική του πολέμου, η εξέλιξη δηλαδή της ανόδου του ναζισμού και κατόπιν του σοβιετικού κομμουνισμού, συχνά καθόρισε τις φαινομενικά αποκλειστικά τοπικές και περιφερειακές επιλογές και αποφάσεις.

Ο δεύτερος ιδεολογικός παράγοντας που επηρέασε θετικά τη συνεργασία ήταν, όπως είναι προφανές, ο *εθνικισμός*. Ο John Armstrong, πολλά χρόνια πριν, επισήμανε τη σημασία του για την Ανατολική Ευρώπη, όπου οι εδαφικές διευθετήσεις ίσχυαν για λιγότερο από δύο δεκαετίες και πολλοί ανικανοποίητοι εθνικιστές προσέβλεπαν στους Γερμανούς για την ανατροπή τους. [...] Στη Γαλλία, το καθεστώς του Βισύ εξαπέλυσε μια «εθνική επανάσταση» για να απαλλάξει τη χώρα από τα ξένα μιάσματα και να παραδώσει τη Γαλλία στους Γάλλους. Στο Βέλγιο οι Γερμανοί καθοδήγησαν τοσυ Βαλόνους και τοσυ Φλαμανδούς, ώστε να τους βλέπουν ως ρυθμιστές, όπως άλλωστε έκαναν με τους Ούγγρους και τους Ρουμάνους, ειδικά στην περίπτωση της Τρανσυλβανίας. Φλέρταραν ακόμη και με τους Βρετόνους εθνικιστές. Αυτό είναι ένα καθοριστικό σημείο, κατά τη γνώμη μου, για την ερμηνεία της πολιτικής συμπεριφοράς των ελίτ στη Βόρεια Ελλάδα, σε αντίθεση με την Αθήνα, κατά τη διάρκεια του πολέμου, καθώς οι Γερμανοί εκμεταλλεύτηκαν την απειλή των βουλγαρικών προσαρτήσεων για να επιβάλουν υποταγή [...] Αυτό το παιχνίδι κλιμακώθηκε κατά τη διάρκεια της άνοιξης και του καλοκαιριού του 1943, τη στιγμή δηλαδή που λάμβαναν χώρα οι εβραϊκές εκτοπίσεις».

Mazower, M., (ό.π.), σ.σ. 26-27.

Πηγή 3

«Αυτό που επείγε το 1945 ήταν η ταυτοποίηση και τιμωρία των ομάδων η συμπεριφορά των οποίων, κατά τη διάρκεια του πολέμου, υποδείκνυε ότι αποτελούσαν μια ενδεχόμενη απειλή για το μεταφασιστικό μέλλον. Όμως, το να εντοπίσει κανείς ποιες ήταν αυτές οι ομάδες, εξαρτιόταν κατά κύριο λόγο από ποιες

πίστευε κανείς ότι ήταν αυτές οι απειλές. Η τοπική δικαιοσύνη είχε στο στόχαστρο αυτούς αυτούς οι οποίοι είχαν ξεσηκώσει το κοινό αίσθημα, μαυραγορίτες και γυναίκες, οι κεφαλές των οποίων ξυρίζονταν, λόγω «συναισθηματικής συνεργασίας». Όσο εγγύτερα ήταν κανείς στο επίκεντρο της κρατικής εξουσίας, τόσο άλλαζε η οπτική του γωνία. Η τιμωρία των διακεκριμένων πολιτικών ελίτ συμβάδιζε με την υπόρρητη εκτίμηση ότι η πλειοψηφία της κοινής γνώμης ήταν στη βάση της υγιής. [...] Εντέλει, η αναγκαιότητα της μεταπολεμικής ανασυγκρότησης ερμηνεύει εν μέρει τους λόγους για τους οποίους οι οικονομικοί δωσίλογοι ως κοινωνική ομάδα τη γλίτωσαν με πολύ λιγότερες συνέπειες απ' ό,τι άλλες ομάδες. Στο Βέλγιο για παράδειγμα, έφτασαν στις αίθουσες των δικαστηρίων μόλις το 2% των υποθέσεων οικονομικής συνεργασίας, σε σύγκριση με το 43% των περιπτώσεων στρατιωτικής συνεργασίας και το 33% της πολιτικής. [...]

Τέλος, δεν πρέπει να παραβλέπουμε τη σταθερή εθνικιστική λογική της αναδιάρθρωσης του μεταπολεμικού κόσμου. Αυτοί που κυνηγήθηκαν με μεγαλύτερη σκληρότητα ήταν όσοι θεωρήθηκαν από τους νέους κυρίους του κράτους ως απειλή για την ακεραιότητά του. Ολόκληρες εθνοτικές ομάδες μπορούσαν να αμαυρωθούν με αυτή την κατηγορία, όπως προφανώς οι Γερμανοί της Πολωνίας και Τσεχοσλοβακίας οποίοι ήταν υποχρεωμένοι τώρα να φορούν τα περιβραχιόνια που δήλωναν την υπόστασή τους ως υπόπτων, ως το προοίμιο της εκτόπισης, δηλαδή της αποβολής από τα εδάφη του ίδιου του έθνους. [...] Η λογική από την πλευρά των διωκτών δεν ήταν η τιμωρία της συνεργασίας με τους Γερμανούς αλλά η τιμωρία της αντιπατριωτικής συνεργασίας. Ένα από τα παρεπόμενα αυτής της λογικής ήταν ότι η ανάμειξη στις διώξεις των Εβραίων, των τσιγγάνων, ή άλλων εθνοτικών και μειονοτικών ομάδων δεν θεωρούνταν ως ισοδύναμο παράπτωμα με την ανάμειξη στις διώξεις εναντίον της κυρίαρχης εθνικής ομάδας¹¹».

Mazower, M., (ό.π.), σ.σ. 29-30

Ερωτήσεις

- Ποιες ήταν οι αιτίες του δωσιλογισμού στην Ευρώπη κατά τον ιστορικό Mark Mazower; Να αναφέρετε τα κίνητρα (πολιτικά, ιδεολογικά, προσωπικά).
- Ποιοι είναι οι δύο βασικοί παράγοντες του δωσιλογισμού σύμφωνα με την πηγή 2;
- Να αναζητήσετε πληροφορίες για τους δωσιλόγους σε άλλες χώρες όπως π.χ. τη Γαλλία, τη Νορβηγία κ.ά. Να διαβάσετε π.χ. τη νουβέλα «Κύριε Διοικητά» του Romain Slocombe (εκδ. Πόλις, Αθήνα 2014) και να συζητήσετε το περιεχόμενό της στην τάξη.

¹¹ Σημείωση: για παράδειγμα τιμωρείται ο Άντον Κάλτσεφ [(Ζούζελστι, σημερινό Σπήλαιο Καστοριάς, 1910 – Θεσσαλονίκη, 27 Αυγούστου 1948): Βούλγαρος στρατιωτικός, ο οποίος έδρασε στην ελληνική Μακεδονία κατά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο ως απεσταλμένος της βουλγαρικής κυβέρνησης με σκοπό την υποκίνηση του σλαβικού στοιχείου και την προσάρτησή της στη Βουλγαρία], αλλά όχι οι δωσίλογοι Σιμωνίδης (Γενικός Διοικητής Μακεδονίας) ή Χρυσόχοου (Αρχηγός της Αστυνομίας) στη Θεσσαλονίκη (ό.π.).

- Να συζητήσετε το θέμα των αστυνομικών μυθιστορημάτων του Joe Neshbo («Ο Κοκκινολαίμης») καθώς και της Camilla Lackberg («Το παιδί από τη Γερμανία») τα οποία μέσα από αστυνομική πλοκή ξετυλίζουν το σκοτεινό παρελθόν του δωσιλογισμού και της συνεργασίας με τους Ναζί στη Νορβηγία και Σουηδία αντίστοιχα. Να συνδέσετε το θέμα με τη ρητορική των νεοναζιστικών κομμάτων.

Για την ολομέλεια:

- Σε ποιες κατηγορίες από αυτές που αναφέρει ο Μαρκ Μαζάουερ εντάσσονται οι Έλληνες δωσίλογοι. Για να απαντήσετε θα πρέπει να λάβετε υπόψη σας τα Φύλλα Εργασίας 1 και 2.
- Να αναζητήσετε στοιχεία για την τύχη των Ελλήνων δωσιλόγων. Πόσοι από αυτούς τιμωρήθηκαν μετά τον πόλεμο; (π.χ. βλ. Στρ. Δορδανάς, *Έλληνες εναντίον Ελλήνων*, εκδ. Επίκεντρο, Θεσσαλονίκη 2006, για τους δωσίλογους της Θεσσαλονίκης).
- Να μελετήσετε τον μεταπολεμικό χάρτη της Ευρώπης και να συνδυάσετε τις πληροφορίες της πηγής 1 και 2 του Φ.Ε. 4 με την αναζωπύρωση των εθνικιστικών ζητημάτων στην Ευρώπη, όπου αυτό είναι εφικτό, τον 21ο αιώνα.